

beztoho se chystala *hnát do květu*“; snad: vzejít, zpučet? Nezmiňoval bych se o těchto lapech, většího menšího dosahu, kdyby nešlo o práci usilující opravdově a velmi často šťastně o ryzí a zákonný výraz umělecký a kdybych nesoudil, že v každém umělci slovesném jest kus gramatikáře.

## Alexandr Mercereau

V poslední a nejzralejší posud knize Mercereauově, ve sbírce meditací „Slova, která děl jsem k životu“, nalézám stať, odchylující se podivně od klidného, pevného, jasně mužného, místy i plesně důvěřivého tónu ostatních skladeb této sbírky, jež více než kterákoli druhá jest v dnešní poesii francouzské znamením doby a ukazatelkou změny časové. Mním trpkou metafysickou grotesku, „Slova, jež děl jsem k sobě“; v této črtě, jež vznikla před ostatními apostrofami této knihy — života básníka, snoubenky, ženy pozeňnané, matky, obydlí, smrti — v době, jak praví básník, těžké a dlouhé krise, „v době nepokoje před neproniknutelným tajemstvím věcí vnitřních a brutálností věcí vnějších“, nakreslil autor tvrdými rozšklebenými rysy svůj duchový portrét a napsal zároveň typickou „zповěď muže věku“. Opravdu *muže věku*, ne-li dokonce jeho *starce*; muže, vedle něhož rek známého románu Mussetova nese právem své jméno „*dítěle století*“. Postavíš-li vedle této trpké cynické blagy, tak správné ve svém suchém šklebu, měkkou smyslnou melancholii mladého zruděnce Mussetova, opíjejícího se ještě hudební kadencí svých nářků, jest ti, jako bys od pastelové hlavy mladého jinožského Pierrota, na níž padl teprve první dech mrazu životního, přešel k některé děsivé mátožné lebce Odilone Redona, zbrzděné všemi myšlenkami rydly a ožehlé žarem výhně pekelné. „Mal du siècle“ učinil opravdu potěšitelný pokrok a rozvinul se zde ve velmi krásný a poučný „případ“, jak říkají klinické.



„Byv počat v matce znetvořené šněrovačkou, plesy, umělým životem; syn muže, zaujatého cele matematikou, abstraktní spekulací, vědami; zrozený v té nestvůrné příšeře z kamene a železa, Městě; ssav chudé mléko bezkrevných prsů zrudné, smyslné měštky, způsobilejší k lásce mužově než k lásce k dítěti; vyrostlý v plesnivině sádry, ve smrdutém prachu tapet; milující těžké koberce, dusivé čalouny; hrávaje si jen děsivé hry s dřevěnými a lepenkovými hračkami; neznaje než skrblického slunce, jež s lítostí a nazdařbůh vpouští své paprsky ve vzduch chudý kyslíkem, ale bohatý uhlíkem, sazemi a žravým prachem; neviděv jiné zeleně, než jest zeleň zdí dvora, širokého jako studna, jiných obzorů než jsou obzory ponuré studovny, jsem nepopíratelný plod velkoměstský.“

Člověk tohoto původu a této výchovy jest bytost zcela proti-přírodní, zcela umělá; žije jen „od šíje po temeno hlavy“, pouze mozkiem, který rozbujel se nad zakrnělým tělem. „Mé čelo chýlí se kupředu jako makovice, vypouštějící símě, aby zúrodnila zemi. Cítím svou lebku tak těžkou, že drží na mém trupě méně křehkým kořenem krku než svou tíhou. Víím, že v neklidné rovnováze ční na kopí mých obratlí, a poněkud silný závan větru oknem může rozkutáletí ji po podlaze nebo vrhnouti mně ji na tělo a rozdrtití mne jí. Jsem Sisyf, jenž chce vynésti balvan na vrchol hory, Atlas, vzpírající na svých bedrech Urana. Což nemá má lebka sférickosti vesmíru? Čas a prostor žijí v ní. Jí mám vzpomínku lidí minulých a jí chvějí se, zvlní-li se byť sebeslaběji ether.“

Tento člověk cele uvědomělý, cele zrozumářštělý nebojí se ničeho víc, než velikých skutečností přírodních, ticha a prostoru, a v sobě všeho povědomého, nepřebíraného, neutříděného, „bezejmenného a neosobního“. Povahy jeho předků žijí v něm, a on ví, kdyby spikly se proti němu, rozdrťí jej svým útokem; aby ochránil se od nich, odmocnil je osvědčenou vědeckou metodou: čistotně je popsal, utřídil a vypreparoval jako musejní předměty. Ale proto ani nyní není jist od jejich lstí; a nezbyvá mu, než bdíti, bdíti neustále a bez milosrdenství zabíjeti všecko, co

jde proti jeho promyšlenému plánu. „Abych zachránil tu nebo onu ideu, dosti již silnou, ačkoliv ne ještě zralou, obětuji jinou, která jest mně drahá svou sladkostí, ale překáží své sestře a zdržuje její příští vývoj. Mnohá krásná květina jest příživnice, již jest třeba nelitostně sežnouti u země, byť jsi toho někdy litoval.“

Člověk zcela a pouze intelektuální žije pavoučím životem, vysoukávaným z hlavy, životem umělým, v nějž smí vstoupiti co nejméně nepředvídaného; životem papírovým, který stravuje zvolna a metodicky, co zbývá z pudovosti. Žije v hluku a tísní velkoměsta, v jejich alkoholisaci jako v přirozeném svém ústředí, a vyjde-li na procházku, drží se při domech a v uličkách nejužších.

„V ulici nejdu středem, ani podle řady svítilen plynových a platanů. Můžeš mne spatřiti jen, jak ometám rameny domy. Setkám-li se s dutinou vrat nebo ulice, rozevře se na mne propast. Ječivý hluk toho prázdna uvádí mne v zoufalství. Zblednu a můj hřbet tuhne. Snažím se nehleděti, *nebo! toto prázdno přitahuje prázdno, jež jest ve mně.*“ A chceš-li zničiti tohoto člověka, postav jej do planiny. Zde ihned vrávorá, klesá, mátožní se, rozplývá se; vesmír jej vypíjí, příroda dělí se o prvky, které skládají tohoto homuncula; kamení žádá si z něho svých vápen, prameny svých solí: útok všech přírodních a vesmírných sil, žel, neutříděných, žel, bezejmenných, jest pro něho vražedný.

Tato črta jest v mnohém typická pro staršího Mercereau: typická i pro jeho metodu tvůrčí i pro jeho hoře duševní. Málodky byla představa starých fysiků, *horror vacui*, ztělesněna tak naivně i rafinovaně zároveň, s plastičností tak vtíravou a předmětnou i s mravním symbolismem tak průhledným, skoro alegorickým.

Starší Mercereau tvoří z konceptů rozumových a methodou deduktivní, ale trpí zároveň touto látkou příliš řídkou, která neustále pod rukama mu taje a hltá sama sebe. Tato dvojítoť charakterisuje všecku jeho starší tvorbu veršovníckou i povídkovou, jeho básnickou sbírku, „*Les Thuribulums affaissés*“, i knihu



povídek, „Les Contes des Ténébres“; ona jest zde zdrojem zvláštního, zcela nového děsu, který byl francouzskou literární kritikou sblížován s děsem Poeovým a Villiersa de l'Isle Adam, ale ne zcela správně. Děs Mercereauův v nejlepších číslech této sbírky, tak v povídkách „Pekelná trojka“, „Můj bratr“, „Ruka slávy“, jest zásadnější a bezútěšnější tím, že cítí a ukazuje všude intelektualism při jeho díle ničivém: tvoří osudně fantomy zároveň logické i absurdní, a není úniku z jejich začarovaného kola tam, kde není magie lásky.

V první lyrické knize své, v níž přejal z přecitlivělých rukou Laforgueových jeho těžce ovládaný, vzpurný a vzdorný nástroj disonanční, jako ve své povídkové knize chladného děsu a střizlivé hrůzy, jest Mercereau básníkem mstné grimasy a synem a bezděky i soudcem doby, která zabila svatý spánek a proto snila bdící sny strojové fantastiky a mechanické děsivosti. Jsou to chladné fantomy, jež rodí to přechodné, nerozhodné a obojaké pásmo vlhkého šera, jež označil básník sám správnými slovy: „Nevěřím ještě v něco, ale nevěřím také již v nic.“

Dvakrát pokusil se Mercereau o únik z této Lemurie. Po prvé v knize realistických povídek „Gens de là et d'ailleurs“, beze-sporně své *umělecky* nejúplnější a nejdokonalejší knize. Tito „lidé selští, městští a pařížští“ jsou studováni s úplnou objektivností ve svém mechanismu, jako by šlo o projevy sil kosmických; spisovatel ustoupil úplně se svým já do pozadí; na čem mu jediné záleží, jest zachytiti přesně postoje, posuny, slova, akce a sestavit z nich jakousi fysiognomickou abecedu. Dokonalost formy vyplňuje všecko úsilí autorovo; není závěru z těchto posunů a z těchto akcí mimo ten, že svět, vidíš-li a vystihuješ-li jej v jasném rozumovém světle, jest pitvorný a bezsmyslný ve své klidné hrůze.

Rozhodným překonáním zásadního mučivého agnosticizmu Mercereauova, který marně toužil po vykoupení ve službách uměleckého realismu a objektivismu, jest teprve poslední kniha jeho lyrických meditací a apostrof, „Paroles devant la Vie“. Je-li v „Lidech odtamtud a odjinud“ věta stručná, suše jasná,

tvrdá, střizlivá a sevřená — epická mosaika, která ukazuje na dědictví Flaubertovo a Maupassantovo, přizpůsobené novým cílům — rozlévá se v „Slovech, jež děl jsem k životu“ výraz slovný v širé melodické vlny ušlechtilé výmluvnosti, někde až lichotné. Mercereau uvěřil v život a zpívá zde nejen jeho silu i moc, nýbrž i tendenci vzestupnou. Pochopil, že život přesahá rozum a jeho důvody a nemůže býti jím pojat a vystižen; to jest základný irracionalism „Slov, jež jsem děl k životu“, a z něho rodí se i jejich optimism jako důsledek této víry. „Ovšem, zdá-li se život někdy bezvýznamně slabý, jindy naopak skýtá nám silivé divadlo, že jest silou, která čelí vesmíru,“ praví nyní, zamysliv se nad zmírajícím zničeným starcem, bližším již mrtvole než živému tvorů a v němž přece život nevzdává se, nýbrž bojuje do posledního dechu boj dávno již úplně ztracený. Básník, který nedávno neviděl ještě smyslu a rozumu v dění světovém, rozpoznává v něm nyní *cile*. „Kdo řekne, co zde činí a k jakému účelu? Není pochyby, očekává něco, podrobuje se nějakému vyššímu řádu. Jeho dílo nemůže býti než světlé. Odolává-li takto opěťovanému pokušení nicoty, jest to proto, že nemůže souhlasiti s tím, aby opustil vyvolené místo bez dobrých důvodů. Je-li jinde méně vytrvalý a prchá-li při první příležitosti, jest to nepochybně proto, že jeho činnost jest užitečnější jinde a že předurčení vládne námi.“ A jinde: „Nekonečno zdá se míti cílem především a nade vše, směřovati k životu, svému výtvaru nejvznešenějšímu, bez něhož bylo by velkým nečinným tělesem bez diváka, leda by jím bylo ono samo. Nezdá-liž se, že tak zharmonisovalo svou strašnou soustavu, že nic nemůže jej v něm zničiti, že naopak všecko spolupůsobí k jeho rozvinutí?“ A tím již jsou Mercereauovi dány v zárodku také velké mravní hodnoty nadrozumové, svoboda, byť relativná, a láska, tato svoboda úplná a naprostá. Básník, který znal nedávno ještě lásku jen jako zvířecost slepého ničivého pudu, nalézá nyní před ní slova zbožňující. „Zdaž není to láska, bez níž vesmír byl by jen lednou pouští a skutečnost kostrou bez masa — zdaž není to láska, z níž čerpáme první uvědomění životní?“ A odtud není daleko k postulátům



spravedlnosti a hrdinství a k příkazům mravní vzpoury proti skutečností bez pravdy, znásilňujícím a zahanbujícím. „Ženo,“ praví Mercereau ve své apostrofě matky, „přesvědč svého syna až do poslední vlasečnice jeho těla, že lidstvo nemůže býti oslaveno než ve svých geniech, apoštolech, recích, světcích. Učiň, aby neměl jiných vzorů mimo ně a neodvrátil pohledu svého od nich, pokud z nich nevzal všecko, čemu jej mohu naučiti. Ať dovede reku i nejzapadlejšímu zachovati úctu, již dluhujeme bohům. Ať obdivuje se lidem a miluje je podle jich hodnoty a ať dovede nenáviděti je, budiž jakákoli jich moc, a opovrhovati jimi podle jich nehodnoty.“ „Statečné srdce musí dovésti prchati od těch, jež nikdy nic nepřesvědčí, že jsou bratři. Darebák žij s darebákem a člověk spravedlivý s člověkem spravedlivým.“ „Poněvadž neposlouchá rady výběrového spříznění, lidstvo břede ještě po dvacet tisících let v blátě, a dobrý jest kořistí zlého.“

Takový jest tenor poslední knihy Mercereauovy, která byla přijata ve Francii, příliš dlouho zajaté v blátivých ledech rozumářské skepse a mravní lhostejnosti, s radostným dostiučiněním jako znamení doby a předpověď obrody. Nám, Čechům, není toto poselství nové. Vitalista nejušlechtilejšího zrna, František Mareš, vyslovil nám je a zdůvodnil nám je činy stejně velkými vědecky jako lidsky a předjal tak dnešní vývoj nejlepší myšlenky evropské; a nejlepší naši duchové básničtí, Otakar Březina, Antonín Sova, Růžena Svobodová, přeměnili je v dílech svých v tělo a krev vyšší kladnější skutečnosti. Ale lhostejně nemůže býti poselství Mercereauovo ani nám; naopak; jsme mu dlužni všechny sympatie výběrového spříznění, jehož dovolává se s takovým statečným důrazem jako organisačního zákona příštího lepšího lidství.

První prvek, který upozorní na sebe v „pražských novelách“ — a ne jen v těch — p. K. M. Čapkových, jenž křičí přímo a jehož není možno přehlédnouti ani kritikovi sebepovrchnějšímu, jest pozitivně odborné poznání hmotného ústředí, v němž dějstvují se práce tohoto svérázného novelisty, uzrávajícího v posledních létech před tvým zrakem tak rozhodně, že odzbrojují všecku jeho někdejší skepsi. Mechanism uhelného obchůdku předměstského a svět atelierů sochařských v „Zaviněném úpadku J. Vohnoutka“, jako přírodozpytné radosti a trudy „Mimořádného profesora R. Šalvěje“, badatele pracujícího na problému dělení potvůrky zvané Amoeba Proteus, dějiny histologie rostlinné v „Herbanimalu“, jako tradice starých amatérů klasické hudby z „Beethovenova večera“, nemají pro autora tajemství; poznal tyto oblasti lidských zájmů do detailu dlouhým, láskyplným studiem, ne povrchní snůškou jakých takých vědomostí, posbíraných ad hoc z příruček.

Ale tyto vědomosti nemusily by býti básníkovi ještě ziskem, naopak: velmi snadno mohly by obrátiti se v dary danajské a přiněsti nebezpečí balastu, který utlačuje a znesnadňuje autorovi jeho vlastní úkol tvůrčí, jimž bylo, jest a bude vytváření postav a osudů lidských. U p. K. M. Čapka není tomu však tak, poněvadž přistupuje k nim vyšší schopnost: autor umí i oživit materiál snesený tím, že *myslí jím a z něho*; myslí jako myslili ti, jimž byl životním údělem a úkolem. V obou učeneckých novelách prožíváš s ním napětí, utrpení a vzrušení badatele, kterého